

НЕЗАЛЕЖНАЯ ГАЗЕТА ШУМІЛІНШЧЫНЫ

СЬВІТАНАК

Беларусь, твой народ дачакаецца Залацістага, яснага дня! М. Багдановіч.

№11 (265) ЛІПЕНЬ 2019 ГОД

ЭКАНОМІКА

СЛАВА ОБАЛЬСКІХ МАЙСТРОЎ

Што звязвае Обальскі керамічны завод з храмамі Масквы: легенды Шумілінскага шлікера.

Больш за чвэрць стагоддзя на Обальскага керамічным заводзе Шумілінскага раёна выпускаюць сувеніры.

Для брыгадзіра ўчастка сувенірнай керамікі Аляксандра Захаранкі пытанне гэтае – з разраду рытарычных.

– Як робіцца цэгла? – разважае кіраўнік. – Наладзіў выпуск і штампаў тысячамі. У нас жа кожны выраб непаўторна, створана душой і рукамі мастака. Двух абсалютна аднолькавых не знайсці. Ды вось, пераканайцеся самі!

Тут, на складзе гатовай прадукцыі – больш за сотню разнастайных сувеніраў на любы густ і колер. Размясціліся яны ў адной вялікай зале, як на выставе, падыходзь і выбірай. Якая ж яна, Обальская кераміка?

Бяру ў рукі дэкаратыўную талерку. Першае адчуванне – дзіўная лёгкасць. Нават масіўныя прадметы адрозніваюцца вытанчанасцю. Замест традыцыйнай глазуры, працаёмкай і дарагой, Обальская ўмельцы выкарыстоўваюць яркую акрылавую палітру. Іх стыль – стрыманасць і мінімалізм у размалёўцы, і ў той жа час карнавальная яркасць колераў.

Почырк народнага промыслу звычайна фармуецца гадамі. Вось і ў дадзеным выпадку былі дзесяцігоддзі эксперыментаў і пошукаў. А яшчэ ў самым пачатку шляху адбылася падзея, якое, нібы камертон, задало рабоце высокі ўзровень, вызначыла настрой на доўгія гады наперад.

Даручэнне асаблівай важнасці

25 гадоў таму, літаральна праз год пасля стварэння ўчастка, завод атрымаў важны заказ, дзе мастацкай кераміцы адводзілася ключавая роля.

Утыя часы мэр расійскай сталіцы Юрый Лужкоў задумаў буйное будаўніцтва. Мелася узнавіць храм Хрыста Збавіцеля, Васкрасенскія вароты з Іверскай капліцай на Краснай плошчы, а таксама ўзвесці царква Георгія і мусульманскую мячэць на Паклоннай гары. Кіраўнік Масквы асабіста кантраляваў падбор матэрыялаў для унікальных збудаванняў. Неабходны быў буйнейшы асабліва трывалы цэгла, выкананы па забытым дзедаўскім тэхналогіях.

На ОКЗ сфармавалі творчую групу, куды ўвайшоў і 33-гадовы майстар Аляксандр Захаранкі. У самыя кароткія тэрміны правялі тэхнічную падрыхтоўку і асвоілі выпуск патрабаванай прадукцыі, пачалася яе адгрузка ў Маскву.

Куды сышлі ганчары?

Аднак трэба было не толькі выкласці, але і дэкараваць сцены храмаў.

– Патрабавалася стварыць фігурную цэглу, якія б арганічна ўпісаліся ў мур і ўпрыгожылі будынка, – успамінае Аляксандр Васільевіч. – Гаворка ішла аб фрызе, арках, пілястры, капітэлях, узорах. Па старадаўніх тэхналогіях мы тут, на ўчастку, выраблялі камяні патрэбных памераў, рэзалі іх, надаючы патрэбную форму, пакрывалі палівай. Працавалі ўдарнымі тэмпамі. Пачалі восенню 1994 года, а завяршылі заказ наступнай вясной.

Плён працы Аляксандра Васільевіча і яго калег сёння выразна бачныя на фасадах знакамітых маскоўскіх храмаў. З тыльнага боку на многіх фігурных цаглінах як гарантыя майстры – подпісы Обальскага умельцаў.

Хто ж яны? Гэта ганчары Аляксандр Любімаў і Яўген Наважылаў, і яшчэ адзін Аляксандр з як нельга лепш прыдатнай прозвішчам Ганчароў. Гэта глазуроўшчык Іван Фацееў, лепшчыцы Ала Перемогова і Вольга Смаленская.

Па-рознаму склаліся іх лёсы: хтосьці дамогся прызнання, а хтосьці і зусім сышоў з прафесіі. Сёння з таго складу на ОКЗ застаўся толькі Аляксандр Захаранкі. Участак так і не знайшоў раўнацэннай замены. Ужо шмат гадоў тут працуюць без ганчарнага круга, ужываючы ліцейныя тэхналогіі.

Дзякуючы буйныя духоўныя цэнтры у расійскай сталіцы, обальскія майстры ўпісалі годную і яркую старонку ў летапіс керамічных промыслаў Віцебшчыны. Даводзіцца толькі шкадаваць, што іх прафесійны лёс, звязаны з заводам, склаўся такім чынам.

Малы залатнік, ды дарагі!

На шчасце, сітуацыя змянілася. Сёння Обальскі керамічны – адно з нямногіх прадпрыемстваў у краіне, дзе рэальна цэняць і падтрымліваюць уласны мастацкі промысел.

Цяпер на ўчастку сувенірнай керамікі ОКЗ ўсяго чатыры асноўных вытворцы мастацкіх вырабаў: Кацярына Баранава, Кацярына Васілевіч, Іна Мураўёва і Таццяна Чэрвінска.

– Сапраўдныя таленты! – хваліць сваіх супрацоўнікаў Аляксандр Захаранка. – Колькі разоў бывала – прыходзяць да нас выпускніцы каледжа, дыпламаваныя і навучаныя, і не спраўляюцца. Паклічу няма, "іскры божай", ці што. У тых жа, хто тут затрымаўся, без перабольшання – рукі залатыя. Невялікім складам кожны месяц мы выпускаем мінімум 400 мастацкіх вырабаў. Участак на склад не працуе. Асноўныя спажыўцы прадукцыі – аграсядзібы, асабліва на захадзе вобласці. Адпачывальнікі з задавальненнем набываюць сувеніры. Нямала вырабаў сыходзіць на розныя раённыя і абласныя мерапрыемствы. Нядаўна, да прыкладу, вырабілі буйную партыю дэкаратыўных фігурак лесарубаў для конкурсу, які праводзіць Шумілінскі лясгас. А «Славянскі базар»! Восем гадоў мы рабілі розныя дэкаратыўныя атрыбуты, якія выкарыстоўваліся пры правядзенні фестываля.

Сакрэтны рэцэпт

Маецца на ўчастку сувенірнай керамікі яшчэ адна важная вытворчая адзінка – ліцейшчык Ігар Клачок. Чалавек, які даводзіць гліну да патрэбнай кандыцыі, п ператвараючы яе ў аснову будучых вырабаў. Пакой,

(працяг на стр. 2)

ПАРТАЛ ТВАЙГО ГОРАДА: HTTP://SHUMILINA.BY

ВАЛАЦЁРСКІ РУХ

«ЭКАМІР» У ДЭНДРАПАРКУ

Шумілінскія валанцёры моладзевага аб'яднання «Экамір» працуюць у дэндрапарку.

Выдатная магчымасць не сядзець дома на канікулах – гэта грамадскія работы. Вось і сёлета сямёра маладых хлопцаў і дзяўчат, вучняў Шумілінскай СШ № 1 і № 2 занаты на працы ў створаны на базе Шумілінскага лясгаса студатрадзе «Экамір».

Паводле саміх валанёераў, чны нікольні не стаміліся, а наадварот, атрымалі шмат пазітыўных эмоцый і ад самой работы. Цэлых два тыдні падлеткі працавалі на добраўпарадкаванні тэрыторыі дэндрапарка, займаліся чаранкаваннем каштоўных парод дрэў і кустоў, зборам шышак, іншымі справамі.

А дзе вучаніцы – Анастасія Лаўрова і Анастасія Сторажава нават прызналіся, што ўжо знайшлі сабе і чарговае месца работы. Працоўнае лета працягваецца.

М. Амбросаў

СПАДЧЫНА

МАДЭЛЬ ЗАМКА

Вучні Шумілінскай гімназіі стварылі 3D-мадэль старадаўняга замка Хлюдзінскіх ў Лескавічах.

Унесці свой уклад у вывучэнне і адраджэнне замкавай спадчыны Беларусі вырашылі навучэнцы Шумілінскай раённай гімназіі Максім Асначоў і Віталь Воранаў пад кіраўніцтвам настаўніка гісторыі Таццяны Дарафеевай. Жаданне цалкам натуральнае, улічваючы, што у вёсцы Ляскавічы, дзе размешчана гімназія, да нашага часу захаваліся рэшткі замка Хлюдзінскіх.

Хлопцы паставілі перад сабой задачу распрацаваць і стварыць 3D-мадэль замка Хлюдзінскіх – апошніх гаспадароў лескавіцкіх зямель. Гімназісты пачалі з вывучэння гістарычных крыніц і даследаванні рэштак замка.

– На жаль, да нашага часу захаваліся толькі руіны незвычайнага сядзібнага дома, якія знаходзяцца на беразе возера Ляскавічы, – распавядае Максім Асначоў. – Адметная рыса дома – незвычайныя сцены, знешняя частка якіх выканана з каменя з цаглянымі ўстаўкамі. Каменна-цагляныя сцены, незвычайная планіроўка і чатыры кутнія «вежы» рабілі будынак больш падобным на сярэднявечны замак, чым на сядзібны дом пачатку дваццатага стагоддзя.

– Захавалася толькі тры «вежы», ды і яны моцна пашкоджаны, а сцены, якія іх звязвалі, адсутнічаюць цалкам, – адзначае Віталь Воранаў. – Лепш за іншых захавалася «вежа», размешчаная бліжэй да возера. Тут нават захаваўся другі паверх. З гэтых вокнаў павінен быў адкрывацца выдатны від на возера.

Хлопцы шкадуюць, што ад унікальнага замка амаль нічога не засталося. Але яны ўпэўненыя, што паўднёва-ўсходняя вежа можа сёння здабыць другое жыццё. Свой унёсак у захаванне архітэктурнай спадчыны вёскі Лескавічы яны ўнеслі, стварыўшы 3D-мадэль замка. Для гэтага было выкарыстана праграмнае забеспячэнне Blender. Так з'явіліся дзве мадэлі: першапачатковага праекта – на аснове эскіза замка, яго плана і апісанняў, і мадэль, створаная на аснове даследавання руінаў недабудаванага замка.

vitbichi.by

ДУХОЎНАСЦЬ

СВЯТЫ ПАДАРУНАК

Шумілінскія прыхаджане падарылі храму Свяціцеля Мікалая Цудатворца ікону «Пакроў Прасвятой Багародзіцы».

22 траўня ў храме Свяціцеля Мікалая Цудатворца ў Шуміліне, прайшлі святочныя багаслужэнні. Пасля хроснага ходу шумілінскія прыхаджане падарылі храму ікону «Пакроў Прасвятой Багародзіцы».

Благачыннаму царкваў Шумілінскай акругі Фёдару Пучынскаму ікону ўручыў старшыня раённай арганізацыі «Беларускага саюза афіцэраў» Валерый Жандараў.

Прынамсі, на ікону збіралі грошы ўсёй талакой. А найбольшую фінансаў ахвяравалі актывісты раённай арганізацыі "Беларускі саюз афіцэраў". Да таго ж у ахвяраваннях прынялі ўдзел сябры раённай ветэранскай арганізацыі і працоўныя калектывы аптэкі № 40, фотасалона, аддзела па рабоце з плацельшчыкамі па Шумілінскім раёне інспекцыі МПЗ па Віцебскім раёне, Шумілінскага гісторыка-краязнаўчага музея.

Алесь Прыбярэжны

ЭКАНОМІКА

(пачатак на стр. 1)

дзе працуе Ігар Сяргеевіч, не для чужых вачэй. Стварыць з сыравіны выдатны матэрыял, выяўляючыся прафесійна, шлікера – задача не з простых. Па рэцэптам – дзесяцігоддзям пакутлівых пошукаў, якія нярэдка акружаны легендамі і таямніцамі. Вось і обальскія майстры склад і працэдуру вырабу шлікера трымаюць ў строгім сакрэце.

Здаўна заведзена: на буйных радовішчах гліны абавязкова з'яўляліся адораныя рамеснікі, творцы вытанчанага. Іх творчасць станавілася душой і радасцю вялікіх цагляных мануфактур, дзе круглыя суткі ў гарачых печаў ішла манатонная і знясільваючая праца. Шмат што змянілася з тых часоў, але, як бачым, галоўнае засталося.

Пасля цяперашняга «Славянскага базару», дзе обальскія майстры кожны год ўяўляюць самае лепшае, адбудуцца уваходзіны — участак сувенірнай керамікі пераедзе ў больш светлыя і прасторныя памяшканні. І не куды-небудзь, а ў будынак галоўнага корпуса прадпрыемства. Падзея доўгачаканая і радасная.

vitvesti

Пераклад з расейскай рэдактара

УРАДЖАЙ - 2019

ЖНІВО ПАЧАЛОСЯ, А КАМБАЙНЫ НЯСПРАЎНЫЯ

Камітэт дзяржаўнага кантролю выявіў непадрыхтаванасць камбайнаў да жніва ў Шумілінскім раёне.

Камітэт дзяржаўнага кантролю 24-28 чэрвеня правёў маніторынг падрыхтоўкі да ўборачнай кампаніі 80 сельгасарганізацый Беларусі, інфармуе сайт КДК. Устаноўлены факты нізкай гатоўнасці збожжаўборачнай тэхнікі, зернесушыльнага гаспадаркі, а таксама негатовасці складаў да прыёмцы збожжа на захоўванне.

У прыватнасці, нізкая гатоўнасць збожжаўборачных камбайнаў была ўсталяваная ў 33 сельгасарганізацыях рэспублікі

У КУСГП «Ульскі» Шумілінскага раёна на 27 чэрвеня з 7 збожжаўборачных камбайнаў толькі адзін КЗС-1218 быў на рамонце, астатнія 6 камбайнаў знаходзіліся на захоўванні (рамонтныя працы нават не пачыналіся). Аднак прадпрыемства адчалілася ў райсельгасхарчу пра гатоўнасць 7 камбайнаў.

Не лепшым чынам падрыхтаваныя да прыёмкі збожжа зернесушыльныя комплексы і складскія памяшканні, што можа паўплываць на своечасовасць дапрацоўкі збожжа і яго захаванасць. Так, у 24 гаспадарках не былі падрыхтаваныя зернесушыльныя комплексы, а 18-й – склады для прыёмкі ўраджаю.

На 25 чэрвеня яшчэ не прыступілі да падрыхтоўкі зернеачышчальна-сушыльных комплексаў у КСУП «Навадзевяткавічы» Слонімскага, КУСГП «Ульскі» Шумілінскага раёнаў.

Я. Вайтовіч

БРАКАНЬЕРСТВА

“ЗАЛАТАЯ РЫБКА” З МОШНА

Пенсіянер з Дабеі на возеры Мошна вылавіў з дапамогай сеткі 21 кг рыбы. Рыба аказалася «залатой».

На днях супрацоўнікі раённага аддзела Следчага камітэта Рэспублікі Беларусь завялі крымінальную справу па факце незаконнай лоўлі рыбы.

Перадусім у траўні падчас забароны на лоўлю рыбы, пенсіянер з Дабеі на возеры Мошна і вылавіў з дапамогай сеткі 21 кг рыбы. Гэтае здарэнне быў зафіксаваны інспектарамі Гарадоцкай міжраённай інспекцыі.

Па выніках экспертызы была заведзена крымінальная справа па факце незаконнай лоўлі рыбы ў асабліва буйных памерах".

Зараз ідзе следства, і ёсць шмат пытанняў.

Мужчына, аднак, упарта настойвае на сваіх паказаннях. Паводле ягшо слоў, ён вечарам возеры ўбачыў лодку з двума маладымі рыбакамі. Калі на наступны дзень падплыў на сваёй лодцы да месца, то ўбачыў сетку, якую вырашыў выцягнуць на бераг.

Магчыма і паверылі б, але тут "ўсплылі" падрабязнасці: мужчына ўжо раней прыцягваўся да адказнасці за браканьерства прычым неадназразова.

Але калі б раней браканьерства і не было, сёлетні ўчынак мужчыны ў любым выпадку заслугоўвае пакарання. Бо ў ніякім разе нельга было выцягваць сетку з рыбай на бераг. Тыя грамадзяне, які паважаюць законы, быў паведаміць у інспекцыю аб выяўленых у возеры сетках.

Дарэчы, злоўленая рыба для пенсіянера можа стаць залатой. Калі ён будзе прызнаны вінаватым, мужчына павінен будзе заплаціць за шкоду дзяржаве. Агульная сума ўрону складае 26 тысяч рублёў. Да таго ж артыкул "Незаконная здабыча рыбы" яшчэ прадугледжвае і пакаранне да пазбаўлення волі на тэрмін да 6 год.

Алесь Прыбярэжны

ВАНДРОЎКІ

БЕЛАРУСЬ АД СТОЛІНА ДА ШУМІЛІНА

Столін vs Шуміліна: вандроўка ўглыб Палесся і на поўнач Віцебшчыны разарвала шаблоны.

Мая нядаўняя вандроўка ўглыб Палесся і на поўнач Віцебшчыны разарвала шаблоны, зруйнавала міфы, піша гісторык Павел Булаты.

Натуральна, што гарадское жыццё не асабліва і розніцца, а вось вясковае… Там, дзе захавалася штосьці спрадвечнае, адрозненні адчуваюцца. Ты нібыта трапляеш на іншую планету, але дакладней – у іншую цывілізацыю, хоць таксама беларускую.

Першае і самае прыкметнае, што трапляе на вока дасціпнага вандроўцы, гэта адрозненне ў хатах і надворках. Вось у нас (пад «нашым» я разумею ваколіцы Нясвіжа) хаты выцягнутыя, а да жылых пакояў прыбудаваныя гаспадарчыя памяшканні. У нашай вёсцы на іх кажуць «тыя сені». Не гэтыя, праз якія ўваходзяць, а тыя, дзе майстэрня, дзе захоўваюцца прылады… І іншае ўсё гаспадарчае — хлявы, буды, скляпы —пабудаваныя па надворку ў розных месцах. Хоць і кампактна, але троху без сістэмы. І ўсе навідавоку. Палессе да нас у гэтым плане крыху падобнае, надворкі там амаль такія ж. Хаты іншыя. Квадратныя. І сустракаецца шмат сціплых хацін, куды меншых за нашы. Ёсць і на падмурках высокіх. Як ад мясцовых чуў, каб змеі і вужакі не лазілі… А вось на Віцебшчыне інакш усё! Хаты — вялікія, як бы ў нас сказалі — «панскія». А што, лесу не бракуе, зямлі хапае! І надворкі. Яны закрытыя, найперш ад чужынскіх вачэй. Глухі плот, шмат хадоў, брамак… Стаяў я такі на дарозе і думаў, а дзе ж у іх хлявы, куратнікі, свінушкі? Нічога ж не відаць! Аказваецца, з хаты праз сенцы вядуць дзверцы на маленечкі панадворак, а там — усе патрэбныя гаспадарчыя пабудовы.

Ці ж не на кожным падворку віцебскіх вёсак маецца ўласная лазня. Маленькія, сціплыя з кругляка ці бруса пабудовы, ад якіх цягне цёплым водарам зёлак і чысціні, туляцца на тамтэйшых падворках. Лазня, у нас? Не, не чулі… Не было такой традыцыі ў нас! Дзе мыліся? А ў дзежках вялікіх. Грэлі ваду на печы, налівалі ў бочкі і мыліся. Ужо потым там-сям пачалі тыя лазні будавацца. А каб раней, то не было такога.

Ці ж не на кожным падворку віцебскіх вёсак маецца ўласная лазня. Маленькія, сціплыя з кругляка ці бруса пабудовы, ад якіх цягне цёплым водарам зёлак і чысціні, туляцца на тамтэйшых падворках. Лазня, у нас? Не, не чулі… Не было такой традыцыі ў нас! Дзе мыліся? А ў дзежках вялікіх. Грэлі ваду на печы, налівалі ў бочкі і мыліся. Ужо потым там-сям пачалі тыя лазні будавацца. А каб раней, то не было такога.

«А тут наш калодзезь…» — кажа мне мая віцебская спадарожніца, паказваючы крыніцу вады. Нда, думаю, калодзезь… На выгляд ён такі ж — звычайная шахта з брусу… Але як далёка ён ад хаты! Надта далёка. А побач з ім даўгая палка з круком, якой вычэрпваюць вядром ваду. Ох, колькі вёдзер патапілі тут з такой ненадзейнай прыладай! У нас ваду выкручваюць… Вядро на ланцугу, накручваецца на бервяно… Так і выкручваем. А на Палессі шмат калодзежных жураваў на вока траплялася… Птушыны край!

Краявіды. Натуральна, што поўнач, Палессе і захад – розныя прыродныя, рэльефныя, кліматычныя зоны, як вучыць нас настаўніца геаграфіі ў школе… Але не адзначыць гэтага нельга. Палессе — роўнае. Вось сапраўды, як стол. Такі вялікі абшар, далягляд якога сягае ў неверагодную далечыню, якая перарываецца сцяною лесу. Заліўныя лугі, балоцістасць… І сярод гэтага вялікія вёскі. Далягляд шырокі, але ўдалечыню не сягае, бо перарываецца ўзгоркам якім. І ўсё засеянае. Глеба шчыра адорвае збожжам тутэйшых хлебаробаў. І сярод гэтых неабсяжных палёў там-сям віднеюцца самотныя ліпы, купкі бяроз, ігрушы-дзічкі ці старыя раскідзістыя яблынькі. Гэта маўклівы напамін аб былым хутарскім жыцці, аб шляхецкіх засценках і фальварках… На Віцебшчыне краявід таксама ўзгорысты. Але яго ўпрыгожваюць шкельцы азёрнай роўнядзі, раскіданыя па абшары сярод лясоў і вёсачак… Што адметнага тут? Дык гэта спадчына былых калгасаў – пачварныя кароўнікі, гаражы, мехдвары – якая пакрысе знікае з маляўнічага краявіду Віцебшчыны…

А ў тых ваколіцах і цэрквы розныя. На Віцебшчыне не шмат храмаў. Даюць знаць пра сябе першыя пяцігодкі бязбожнай савецкай улады. Касцёлаў амаль няма, старадаўніх цэркваў – вобмаль. Але тыя, што захаваліся ўражваюць неверагодна! Уражваюць усім – стылем (гэта так званы неарускі, хоць і не ўласцівы нашым землям, але тут ён з відавочным мясцовым уплывам), прывабнай недагледжанасцю (іх не кранала рука сучаснага добраўпарадкавання!), манументальнасцю, самотай… Храмы (мы бачылі цэрквы ў Лескавічах і Лоўжы) вялікія ў сваіх памерах, для сотні малітоўнікаў… але ваколіцы пустыя, людзей амаль няма для іх велічы і ўзнёсласці. У нас храмы (і цэрквы, і касцёлы) сустракаюцца па вёсках і мястэчках, а то і ў полі паміж імі, часта. Невялічкі, утульныя сельскія бажніцы. Наш край – край розны архітэктуры, але пераважна — барочнай. Можна ўбачыць храмы з класічнымі рысамі, дзесьці з даўнімі рэнесанснымі, а можна і «мураўёўку» запрыкмеціць… На Палессі цэрквы драўляныя. Ну яшчэ б, каб у лясным краі дый з каменю ўзводзілі! Ад спрадвечных палескіх храмаў цягне ўтульнасцю. Ёсць у іх нешта такое, што насычае цеплынёй і прастатой. Без пышнасці, але са шчырай любоўю.

Дзівам было, што на Віцебшчыне нешта ад паноў захавалася. Для нас гэта звычайная справа – там жыў той пан і захаваўся яго сад, там сядзіба пад клуб прыстасаваная, там стаіць закінуты маёнтак з тузінамі аўтэнтыкі, а там і адраджаецца панскае гняздзечка… Здавалася, што за першыя савецкія пяцігодкі на поўначы ўсё, што звязанае ў ненавіснымі «панані-крывасмокамі» працоўнага сялянства было знішчана, разбуранае, сцёртае з твару зямелькі і памяці народнае… Але ж не! Ёсць і былыя сядзібы, і закінутыя пабудовы. І ў народнай памяці невялічкае возера панскім называць. Хоць і гіне спадчына, як і паўсюль у Беларусі, але рэштачкі яе праз віры часу да нас даходзяць і прабіваюцца.

Наша Ніва

АБ'ЯВА

• Каб атрымліваць кожны нумар газеты «Світанак» паведаміце рэдакцыі аб гэтым – зрабіце бесплатную падпіску. Калі не жадаеце атрымліваць газету, то патэлефануйце.

• Калі прачыталі "Світанак", то калі ласка, перадайце знаёмым.

• Наша газета стала размяшчаецца на партале http://kamunikat.org, дзе зацікаўлены грамадзяне могуць яе спампаваць са старонкі: http://kamunikat.org/svitanak.html для далейшага выкарыстання яшчэ да з'яўлення газеты на паперы.

ПАЛІТАЛОГІЯ

«ТЫЯ, ХТО ПАДПІСВАЕЦЦА Ў ІНТЭРНЭЦЕ»

Актуальнасць публічных развагаў адзінага палітыка (АП) на тэму незалежнасці і суверэнітэту расце літаральна на вачах. Калі ў тэксце выступлення на ўрачыстым сходзе 2 ліпеня 2018 года слова «незалежнасць» згадвалася 9 разоў, то праз год — 16!

Свет відавочна не становіцца больш бяспечным. Але адкуль варта чакаць чарговую пагрозу? Некалькі разоў уважліва перачытваю тэкст. Пагрозы, як вядома, дзеляцца на знешнія і ўнутраныя. Пра знешнія сказана неяк няпэўна. Цытую: *«За чвэрць стагоддзя сваёй незалежнасці ва ўмовах магутнага палітычнага, інфармацыйнага, эканамічнага ціску (памятаеце, гэта зусім нядаўна было) нам удалося абараніць суверэнітэт, захаваць мір і парадак у краіне, — гэта стала нашай з вамі агульнай перамогай у найноўшай гісторыі. Перамогай без вайны, што вельмі важна»*.

Не ведаю, як для чытачоў, але асабіста для мяне ў прыведзенай цытаце ключавым стаў дзеяслоў «было». Я як яго пабачыў — так ад сэрца адлягло. Падумаць толькі, чвэрць стагоддзя трымацца адначасова пад уздзеяннем трох прэсаў: палітычнага, інфармацыйнага і эканамічнага! Аднак мы выстаялі! Усе гэтыя жахі з кашмарнай цяпершчыны засталіся ў мінулым. Адразу і не згадаеш, якому яшчэ народу давялося перажыць такое.

Аднак не варта расслабляцца. Перамога над знешнім, так да канца і не апазнаным праціўнікам, не вызваляе нас ад абавязку *«сачыць за тым, што адбываецца ў краіне»*.

Але беларусам пашанцавала. Нездарма ж будаўніцтва беларускай дзяржаўнасці пачалося з узвядзення ўладнай вертыкалі. З яе вяршыні і атрымалася заўважыць *«некалькі тэмаў, якія бурна абмяркоўваюцца»*. І дзе б вы думалі? Ну, вядома, у інтэрнэце — у нашай вялікай «сметніцы».

Дазволю сабе яшчэ адну цытату: *«І вось я апошнім часам заўважыў некалькі тэмаў, якія бурна абмяркоўваюцца. І яны, канешне ж, тычацца перш за ўсё вас. Не сялян, не працоўных, не лекараў, настаўнікаў, нашай інтэлігенцыі, якія працуюць кожны дзень. Нас — эліты, якая кіруе дзяржавай. Разгарнулася бурная палеміка: як будзем служыць у войску? Чытай — як будзем абараняць сваю зямлю, сваю Айчыну?»*

Мяркую, з першага разу не кожны зможа зразумець сэнс цытаты. Яе аўтар падзяліў беларусаў на тых, *«якія працуюць кожны дзень»*, і *«нас — эліты, якая кіруе дзяржавай»*. Нічога арыгінальнага ў гэтым няма. Шматлікія тэорыі элітаў займаюць далёка не апошняе месца ў гуманітарных навуках.

Але чаму пытанні *«як будзем служыць у войску?»* і *«як будзем абараняць сваю зямлю?»* датычацца, перш за ўсё, «вас», г. зн. «нас — эліты»? Ці азначае гэта, што служыць у войску будуць выключна прадстаўнікі «вас-нас-эліты», ці гаворка ідзе толькі пра тое, як будуць служыць тыя, «якія працуюць кожны дзень»?

Тут ёсць над чым паламаць галаву. Свой жа варыянт адказу я прапаную ў канцы гэтай «Азбукі паліталогіі».

«Вас-нас-эліта»

Падчас разграбання «сметніцы» АП зрабіў адкрыццё ў сацыялогіі. Ці зможа яно прэтэндаваць на ролю аналага жамчужнага зерня з байкі Крылова — пакажа час. У цяперашні ж момант даводзіцца канстатаваць, што з адзінага і згуртаванага беларускага грамадства ўпершыню атрымалася вылучыць асобную групу, што супрацьпастаўляе сябе грамадству. Імя гэтай групы — «тыя, хто падпісаўся ў інтэрнэце».

Удзельнікі групы, якая яшчэ не паспела выразна сфарміравацца, ужо адзначыліся некалькімі дзеяннямі. У прыватнасці, патапталі ўздоўж і папярок «беднага Раўкова» (міністра абароны), уся віна якога палягала толькі ў тым, што ён не тое прапанаваў на разгляд парламента.

Важнае тлумачэнне: «тыя, хто падпісаўся ў інтэрнэце», да нас не з Марса прыляцелі і не былі таемна закінутыя з радзімы вынаходнікаў сусветнага павуціння (ЗША). З вяршыні ўладнай вертыкалі ўдалося разгледзець, што касцяк «падпісантаў» складаюць тыя, «хто, перш за ўсё, турбаваўся пра суверэнітэт і незалежнасць». Але адна справа — дбаць з дапамогай падпісвання (ад жадаючых тут не адбіцца), і зусім іншае — выконваць свой патрыятычны абавязак.

«Суверэнітэт і незалежнасць — гэта самыя дарагія рэчы». АП пра гэта не стамляецца паўтараць. Што ж нам прапануюць «тыя, хто падпісваецца»? Іх прапановы зводзяцца да своеасаблівага падзелу працы. Прыводжу яго ў выкладанні АП: *«Адны — рабочыя і сяляне, як звычайна, у каго наогул жа ўлады няма, — яны будуць абараняць нас, мы ім дадзім стрэльбы, і хай там паміраюць, абараняючы нас. А мы, вядома, за мяжой ці яшчэ дзесьці будзем атрымліваць адукацыю і будзем выбіраць, дзе нам жыць і працаваць, але абараняць мы не будзем, ваяваць мы не будзем»*.

У прыведзенай цытаце тых, хто хаваецца за займеннікамі «нас», «нам» і «мы», не варта блытаць з «вас-нас-элітамі», нягледзячы на тое, што АП надзяліў усю гэтую кампанію правам раздаваць стрэльбы. Мяркую, з нагоды раздачы стрэльбаў АП пагарачыўся. Тым не менш, ідэю накант падзелу працы ён перадаў правільна…

Дзвюм волям у адным бярлогу не ўжыцца

Які ж з неаднаразова апрабаваных у гісторыі варыянтаў прапануе сёння АП? Старажытнагрэчаскі варыянт адпадае адразу. Ён патрабуе дэмакратыі. Айчынны вопыт падліку галасоў такой форме палітычнага ладу наўрад ці б паспрыяў. Да таго ж у Афінах класічнага перыяду (V стагоддзе да нашай эры) большасць службовых асоб і чальцы калегіяльных органаў кіравання выбіраліся паводле лёсавання.

Старажытныя грэкі лічылі, што такім чынам выяўляецца воля багоў. Але так званая «моцная дзяржава» ў Беларусі ёсць механізм рэалізацыі волі аднаго канкрэтнага чалавека. Дзвюм волям, падобна двум мядзведзям у адным бярлогу, не ўжыцца. Любая няпэўнасць, непазбежная пры лёсаванні, разбурыць стабільнасць. Да такой жа жалю вартай сітуацыі прывядуць і выбары, калі іх вынікі не будуць прадказальныя. Таму выбары ў Беларусі — гэта іспыт. Яго здае ўладная вертыкаль камісіі, уладнай вертыкаллю і сфарміраванай.

Пра пагрозу нявызначанасці, якую спараджаюць «тыя, хто падпісваўся ў інтэрнэце», і папярэджваў АП 2 ліпеня на ўрачыстым сходзе да Дня Незалежнасці. Але панікаваць не трэба. І тым, «якія працуюць кожны дзень», і шчаслівчыкам з ліку «вас-нас-эліты» АП даходліва растлумачыў: *«Гэта мая праблема. Я яе буду вырашаць. Я апошнім часам крыху адцягнуўся ад звычайных спраў (ведаеце чаму, уся краіна гэтай падзеяй жыла, я таксама быў недалёка)»*…

* * *

Час падвесці рысу. І ў XXI стагоддзі неабходнасць абараняць дзяржаўную незалежнасць і суверэнітэт ніхто не адмяняў. Але адкуль сёння зыходзяць пагрозы? Ад правільнага адказу на гэтае пытанне залежыць многае, калі не ўсё.

АП, што разважае катэгорыямі мінулага, спрабуе паставіць пад ружжо ўсё мужчынскае насельніцтва краіны. Гэтым жа шляхам імкнуліся ісці бацькі-заснавальнікі СССР. Вынік вядомы. Самая шматлікая армія ў свеце практычна без адзінага стрэлу капітулявала перад масавым жаданнем «чалавека савецкага» спажываць. Крылатым і іншым ракетам не было чаго супрацьпаставіць супермаркетам і Макдональдсам.

(скарочана)

Сяргей Нікалюк
"Новы Час"

АДЗІНЫ ПАЛІТЫК

ЧАМУ ЛУКАШЭНКА НЕ СЬВЯТКАВАЎ СВАЁ 25-ГОДЗЬДЗЕ?

Ці заўважыла палітызаваная публіка дзіўны парадокс: 25-годзьдзе кіраваньня Аляксандра Лукашэнкі адзначылі толькі недзяржаўныя мэдыі? На афіцыйным узроўні, у дзяржаўных СМІ гэтая дата практычна ніяк ня ўзгадвалася, ня кажучы ўжо пра тое, каб урачыста яе сьвяткаваць.

Адмова ад сьвяткаваньня юбілею выглядае вельмі дзіўна, асабліва на тле ідэалягічнага міту, які шмат гадоў улады навязваюць грамадзтву і паводле якога сапраўдным пачаткам беларускай гісторыі абвяшчаецца 1994 год. Гэтая ідэя закладзеная ў Музэі сучаснай беларускай дзяржаўнасьці. На сайце газэты «Беларусь сегодня» ёсьць рубрыка «25.by Чвэрць стагодзьдзя беларускай дзяржаўнасьці». Сам Лукашэнка шмат разоў апавядаў, як ён уратаваў Беларусь, якая нібыта гібела на пачатку 1990-х гадоў.

Для падтрыманьня гэтага міту штучна прыніжаюцца іншыя знакавыя падзеі багатай беларускай гісторыі. Улады нават змазалі, рэдукавалі, спусьцілі на тармазах маштабнае сьвяткаваньне 100-годзьдзя БССР. Паціху абясцэньваюцца нацыянальныя героі. Дайшло і да Кастуся Каліноўскага, якога дзяржаўныя мэдыі пачалі называць польскім дзеячом. І ўсё гэта дзеля таго, каб расчысьціць глебу для іншага героя, якому не патрэбныя канкурэнты.

Таму здавалася, што ў ліпені краіну чакае ўсенароднае сьвята. 25 год кіраваньня, чвэрць стагодзьдзя. Наступны юбілей будзе праз пяць гадоў. Ніхто ня ведае, што можа адбыцца за гэты час. Таму цяпер самы раз было сьвяткаваць.

І на пачатку году ўлады распачалі адпаведную палітычную кампанію. Вось у газэце «Беларусь сегодня» зьявілася ўзгаданая вышэй рубрыка, дзе друкаваліся на дзьвюх палосах матэрыялы, прысьвечаныя «слаўным» 25 гадам. Аналягічныя праекты пачалі рэалізоўвацца на тэлеканалах.

Аднак праз пэўны час гэтую кампанію спынілі. І сам юбілей прайшоў практычна не заўважаны дзяржаўнымі мэдыямі. Калі б не незалежныя СМІ, то грамадзтва б увогуле прапусьціла гэтую дату.

Чаму Лукашэнка не захацеў наладзіць сабе яшчэ адно сьвята? На мой погляд, існуюць некалькі прычын такога рашэньня.

Найперш, варта адзначыць, што кіраўнік Беларусі вельмі асьцярожна ставіцца да свайго культу. У яго пакуль хапае здаровага сэнсу не чапляць на сябе ордэны і мэдалі, не будаваць помнікаў, ня ўпісваць сваё імя ў Канстытуцыю, як гэта робяць дыктатары ў некаторых усходніх краінах.

Мяркую, Лукашэнка добра памятае сумны досьвед Леаніда Брэжнева, які любіў чапляць на сябе іканастас з ордэнаў, урачыста сьвяткаваць розныя юбілеі. Ужо зусім нямогламу генсеку, які зь цяжкасьцю мог гаварыць, савецкія мэдыі нястрымна пялі хвалу, называлі яго «выбітным дзяржаўным дзеячам». Кантраст паміж тым, што народ бачыў па ТБ, і прапагандай быў такі вялізны, што людзі пляваліся і расказвалі анэкдоты.

А галоўная прычына ў тым, што няма чым хваліцца. Пяцігадовы плян правалены. У большасьці грамадзтва ёсьць вялікае расчараваньне, псыхалягічнае адчуваньне тупіку, безнадзейнасьці, адсутнасьці пэрспэктыў. Давер да ўлады і, у прыватнасьці, да самога Лукашэнкі моцна ўпаў. Мабыць, ён ведае вынікі сацыялягічных дасьледаваньняў, таму ня мае ніякіх ілюзій накант сваёй папулярнасьці. 11 чэрвеня, выступаючы перад чыноўнікамі, ён заявіў: «І я разумею, і вы разумееце, што ўжо не паміраe народ ад любові да нас». Таму на гэтым тле Лукашэнка разважліва вырашыў, што ня варта лішні раз нагадваць народу пра тое, як доўга ён кіруе краінай, каб не раздражняць людзей.

Думаю, адыгралі пэўную ролю ўкраінскія выбары (прэзыдэнцкія і парлямэнцкія). Беларусы нечакана вельмі моцна ў іх заангажаваліся. Паводле маіх уласных назіраньняў, далёкія звычайна ад палітыкі людзі раптам пачалі азартна заўзець за ўкраінскіх палітыкаў. Украінскія выбары палітызавалі беларусаў. Беларускае грамадзтва ўразіў той энтузіязм, зь якім суседзі выбралі Ўладзіміра Зяленскага

(працяг на стар. 3)

АДЗІНЫ ПАЛІТЫК

(пачатак на стар. №3)

новым прэзыдэнтам, пракацілы старых палітыкаў, у тым ліку дзейнага на той час кіраўніка дзяржавы Пятра Парашэнку. Аказваецца, так можна! Вялікі спадзеў на новых людзей у кіраўніцтве захапіў і беларусаў. Невыпадкова беларускія тэлеканалы старанна пераконваюць, што, маўляў, чым больш дэмакратыі ва Украіне, тым горш украінцы жывуць. Тым ня менш Лукашэнка, мусіць, вырашыў, што на гэтай хвалі нагадваць пра свае нязьменныя 25 гадоў будзе недарэчы.

І апошні чыньнік — адносіны з Расеяй. Тут таксама няма чым хваліцца. Магчыма, надыходзіць самы цяжкі пэрыяд беларуска-расейскіх дачыненьняў. Верагодна, сам Лукашэнка ведае нешта такое, чаго ня ведаем мы. І гэтая праўда вельмі непрыемная. Кіраўнік Беларусі страчвае вобраз адзінага і незьменнага чалавека, які можа дамовіцца з Крамлём пра расейскія датацыі. Таму цяпер — не да сьвята.

Валер Карбалевіч
https://www.svaboda.org

РЫНАК ПРАЦЫ

РЕКОРД ЗА РЕКОРДОМ

Количество вакансий в республиканской базе бьет рекорды каждый день. Если в начале этой недели их было чуть больше 93 тысяч, то 12 июля их число превысило отметку в 94 тысячи. При этом в начале июня в базе числилось чуть меньше 90 тысяч вакансий, а в начале мая — чуть больше 80 тысяч. Откуда эти вакансии берутся? FINANCE.TUT.BY адресовал вопрос эксперту.

— Во-первых, наша экономика пусть медленно, но растет. Поэтому неудивительно, что появляются новые вакансии, — говорит Катерина Борнукова, академический директор исследовательского центра BEROC.

— Во-вторых, параллельно стареет население, и количество претендентов на эти свободные места уменьшается. А в-третьих, нельзя списывать со счетов то, что набор вакансий в этой базе все равно довольно специфический. В большинстве случаев это низкоквалифицированный труд.

В базе и правда много предложений о работе, которые не требуют каких-то особенных навыков. В пятерке самых востребованных — водители (4,5 тысячи вакансий), продавцы (2,4 тысячи), подсобные рабочие (2,3 тысячи). Хватает предложений для уборщиков (1,8 тысяч), грузчиков (1,1 тысячи), кладовщиков (400). Вдобавок многие из них — на 0,5 ставки или меньше, а больше половины предлагают зарплату до 500 рублей. Так что найти хорошее место через базу вакансий не так уж и просто (хотя бывают исключения).

Число вакансий 12 июля превысило отметку в 94 тысячи

— С другой стороны, это означает, что есть проблема заполнения таких вакансий. Значит, на рынке есть более выгодные предложения, а вакансии с неполной занятостью или низкими зарплатами закрыть достаточно сложно. Это как раз свидетельствует о том, что есть лучшие альтернативы, — комментирует Катерина Борнукова.

Вместе с тем в Беларуси растет не только количество вакансий, но и количество уволенных. Вот уже седьмой месяц подряд работу теряет больше людей, чем находит. Может быть, отсюда и берутся эти свободные места?

— Рост количества уволенных — это скорее какие-то сезонные явления и влияние долгосрочных параметров вроде старения населения и выхода на пенсию большего числа людей. Судя по тому, что вакансии достаточно сильно сконцентрированы в определенных профессиях, они вряд ли связаны с увольнениями, — считает Катерина Борнукова.

При этом отдельную тревогу у специалистов вызывает то, что в пятерке самых востребованных специальностей уже который месяц оказываются врачи (3,4 тысячи вакансий) и медсестры (3,3 тысячи).

— Медицинских профессионалов не хватает в силу того, что их уровень зарплат у нас в стране достаточно низкий. Это достаточно долгосрочный тренд, который прерывался только во время кризиса, когда у людей с медицинскими дипломами не было альтернативных мест для занятости, — говорит Катерина Борнукова.

— Безусловно, есть факты отъезда медработников за границу: в Россию, где признаются белорусские дипломы и не требуется никаких дополнительных документов, в ту же Литву, где с радостью ждут наших медицинских специалистов, особенно младших. На самом деле проблема с маленькими зарплатами в медицине проявляется еще на стадии выбора профессии. Молодежь видит зарплату айтишника и зарплату врача и делает достаточно очевидный выбор. Получается, что в итоге в медицинскую профессию идут только те, кто действительно ей предан и хочет спасать жизни людей, а таких не так уж и много.

Власти ранее неоднократно поднимали вопрос трудовой миграции белорусов. К примеру, чтобы удержать уезжающих на заработки медиков, планируют подготовить постановление, по которому можно будет доплачивать отдельным специалистам, работающим в медицине, за специфику труда.

Анна Рыбчинская
FINANCE.TUT.BY

ЦЭНЫ

СРАВНЕНИЕ ПО ЧЕКАМ

Сметана подорожала на 55%. Сравнивать барановичский Intex-press решил не по средним ценам, которые ежемесячно приводит Белстат, а по чекам из местных магазинов. Для чистоты сравнения брали одни и те же товары в одних и тех же магазинах.

Пучок зелени подорожал в 2,5 раза

Больше всего, судя по чекам, за три года подорожали молочные продукты и мясо. К примеру, 200-граммовый пакет сметаны одной и той же марки за это время мало того, что стал на 55% дороже, так и платим мы теперь уже за другой продукт. В июле 2016-го жирность этой сметаны была 28%, а в июле этого года – 25%.

Без хлеба с батоном

После деноминации цены в Беларуси, по информации официальной статистики, выросли в целом примерно на 17%. Но, считая инфляцию по стране, Белстат берет данные по сотням видов товаров. Одни могут дорожать в несколько раз, а другие дешеветь.

Наименование товара	июль 2016	июль 2019	на сколько подорожало, %
Помидоры, 1 кг	2,2	2,79	27
Сметана 28%, 200 г	0,77	1,19	55
Молоко 2,6%, 1 л	0,75	1,09	45
Жевательная резинка	0,71	0,92	30
Йогурт детский, 100 г	0,43	0,49	14
Хлеб	0,95	1,13	19
Курица охлажденная, 1 кг	3,57	4,29	20
Кефир 3,7%, 0,5 л	0,49	0,69	41
Сахар-песок, 1 кг	1,57	1,54	-2
Сыр твердый, 210 г	2,51	2,99	19
Батон	0,94	1,05	12
Фарш куриный, 1 кг	5,98	8,99	50
Зубная паста, 100 г	2,03	2,87	41
Подгузники детские, 48шт.	24,49	28,69	17
Дезодорант мужской, 50 мл	5,49	6,79	24
итого	52,88	65,51	24

Так изменились цены на некоторые товары в барановичских магазинах

Или, например, твердый сыр. В 2016 году он продавался в фасовке по 210 граммов, а сейчас – 200 граммов. Казалось бы, каких-то 10 граммов. Но разница в цене на кило почти 75 копеек.

Но далеко не все продукты подорожали. К примеру, цена на сахар-песок, наоборот, снизилась. И даже без скидок он сегодня стоит пусть немного, но дешевле, чем три года назад.

Подросшие за три года цены в магазинах не идут ни в какое сравнение с ростом цен на овощи и фрукты на рынках.

Обычный пучок зелени, который в июле 2016-го можно было купить за 20–30 копеек, подорожал за это время в 2,5 раза! А по той цене, что три года назад продавали самые дорогие помидоры, сегодня продают самый дешевый неликвид.

Зато цена на огурцы мало изменилась: в июле 2016-го за кило просили от 60 копеек до 1 рубля, сейчас – от 60 копеек до 2 рублей.

Потребитель же, как правило, покупает намного меньше товаров. Соответственно, его персональная инфляция может отличаться от официальной.

Если в июле 2016 года на 10 рублей мы могли купить курицу, пакет молока и хлеб с батоном, то в июле этого года этой суммы хватит только на курицу и молоко.

https://gazetaby.com

ПАЕЗДКА Ў РЭГІЁН

СТРАННОЕ ОБЩЕНИЕ В ВЕТКЕ

Жители Ветки — Лукашенко: «А на что мы можем жаловаться, если все хорошо?»

Странное общение произошло в Ветковском районе между местными жителями и главой Беларуси. Как сообщает БЕЛТА, возле городского бассейна райцентра Александра Лукашенко ожидали местные жители. Если верить агентству, в толпе раздавались голоса: «Мы вас любим, ценим, уважаем, Александр Григорьевич! Приезжайте к нам почаще!»

Журналисты потом поинтересовались у мужчины, который принимал активное участие в разговоре: «Почему не спрашивали о проблемах, не жаловались?»

– А на что мы можем жаловаться, если все хорошо? Пенсия, зарплата вовремя, в магазинах все есть. Люди на дачах работают, – пояснил Александр, пенсионер, коренной житель Ветки. – Кто хочет работать, тот работает, получает деньги и наслаждается жизнью.

Привело БЕЛТА и слова работницы местного лесхоза Тамара Убоженко: «У нас Ветка, казалось бы, - такой маленький городок, а как замечательно. Только развивайся и живи».

Отметим, что в декабре 2018 года средняя зарплата в Ветковском районе была одной из самых низких в стране – 713 рублей.

Осенью прошлого года Виктор Евмененко, магистр экономических наук, секретарь Беларуского евроатлантического клуба писал на Belarus Security Blog: демографическая ситуация в Ветковском районе весьма печальная, район является глубоко дотационным, частично люди ездят на заработки в Россию, частично в Гомель – в 15 км от райцентра.

https://gazetaby.com

Заснавальнік: Салодкі Сяргей Аляксандравіч
Рэдактар: Шчамлёў Аляксандр Міхайлавіч

Адрас рэдакцыі: 211262, Шумілінскі раён, п/а Амбросавічы.
Тэл. 3-73-74, маб. +375299870742.
Газета выдаецца з верасня 2000 г.

Падпісана да друку 30.07.2019 у 17.25
Наклад: 290 асобнікаў.
Выдаецца адзін-два разы на месяц на беларускай і расійскай мовах.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы пазіцыі аўтараў.
Друкуецца пры дапамозе аднадумцаў.
Распаўсюджваецца бясплатна дабраахвотнікамі.